

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The Early Dutch Sinologists : a study of their training in Holland and China, and their functions in the Netherlands Indies (1854-1900)

Kuiper, P.N.

Citation

Kuiper, P. N. (2016, February 16). *The Early Dutch Sinologists : a study of their training in Holland and China, and their functions in the Netherlands Indies (1854-1900)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/37999>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/37999>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/37999> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kuiper, Pieter Nicolaas

Title: The Early Dutch Sinologists : a study of their training in Holland and China, and their functions in the Netherlands Indies (1854-1900)

Issue Date: 2016-02-16

NEDERLANDSE SAMENVATTING (Dutch summary)

De vroege Nederlandse sinologen:
een onderzoek naar hun opleiding in Nederland en China,
en hun werkkring in Nederlands-Indië (1854–1900)

Inleiding

De sinologie is in Nederland als universitaire studie op een bijzondere manier ontstaan, anders dan in andere landen. Deze studie was niet verbonden met de behoeften van de handel, zending, diplomatie of wetenschap gericht op China, maar begon als een opleiding van tolken Chinees voor het koloniaal bestuur in Nederlands-Indië, waar een grote en belangrijke Chinese minderheid woonde en nog steeds woont. Deze gerichtheid leidde tot de uitzonderlijke keuze om Zuid-Chinese dialecten te bestuderen in plaats van het Mandarijn, de taal van de overheid, zoals gesproken in Noord-China. Na voltooiing van de studie in Nederland en een studieverblijf in Zuid-China werden de sinologen in Indië aangesteld als ‘tolk voor de Chinese taal’, een functie die echter spoedig problematisch bleek te zijn.

Aangezien de eerste sinologen behoorden tot één corps van taalkundigen en gedurende meer dan een halve eeuw in samenspel met elkaar optraden, is in dit proefschrift voor een prosopografische benadering gekozen. Dat resulteert in een uitgebreide collectieve en interactieve biografie van de 24 jonge mannen die tussen 1854 en 1900 zijn opgeleid. De meesten studeerden eerst Chinees in Leiden, daarna in Amoy (Xiamen), en werden tenslotte aangesteld in Nederlands-Indië. Daar werden zij in het diepe gegooid en ontdekten zij dat er eigenlijk niet zoveel behoefte was aan hun kennis als zij hadden verwacht.

Deze eerste sinologen waren intelligente en hoogopgeleide jongemannen, die probeerden er het beste van te maken. Velen volgden later een andere loopbaan en eindigden op hoge posities, zoals Vice-President van de Raad van Indië, President van de Weeskamer van Batavia, Inspecteur van de Arbeid, chef van de Opium Regie en hoogleraar in het Chinees te Leiden.

Aan de hand van de beschrijving en analyse van de levensgeschiedenissen, de studie en carrière van de eerste Nederlandse sinologen, de herleving van hun ervaringen, en de beschouwing van China en de wereld door hun ogen, ontvouwt zich een fascinerend schouwspel tegen de achtergrond van de veranderende betrekkingen tussen Oost en West in de tweede helft van de negentiende eeuw. Tijdens de hoogtijdagen van het imperialisme wer-

den ook de Nederlandse koloniën geconsolideerd, met grote juridische, maatschappelijke en economische gevolgen voor de Chinese minderheid. Te midden van deze ontwikkelingen balanceerden de Nederlandse sinologen als middelaars tussen Oost en West. Dit veelomvattende onderwerp vereist een multidisciplinaire aanpak waarbij geschiedenis, taalkunde, antropologie en recht worden gecombineerd.

Hoofdstuk 1, De oorsprong van de Nederlandse sinologie

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vraag waarom en hoe de sinologie in Nederland in de jaren 1849–55 is begonnen. Nieuwe wetgeving en maatschappelijke ontwikkelingen in Nederlands-Indië deden aan het begin van de jaren 1850 de behoefte gevoelen om enkele Europese jongelieden op te leiden tot tolk Chinees en tevens inlichtingenofficier, hoewel dat laatste nooit zo verwoord werd. De minister van Koloniën vroeg advies aan J.J. Hoffmann, kenner van Chinees en Japans te Leiden, die vervolgens een studieprogramma opstelde en tevens melding deed van zijn eigen ervaringen en plannen in de opleiding van studenten Chinees. In 1854 werd zijn opleiding officieel erkend door een maandelijks toelage aan zijn jeugdige leerling Gustaaf Schlegel. Tegelijk kreeg het Indisch gouvernement opdracht enige kandidaten te zoeken om vanuit Batavia rechtstreeks naar China te sturen. Met enige moeite werden twee ‘élèves’ of ‘kwekelingen’ gevonden die in 1856 naar Kanton vertrokken om onder toezicht van de Nederlandse Consul Chinees te studeren. Bovendien werd Hoffmann in 1855 benoemd tot de eerste hoogleraar (titulair) Chinees en Japans in Leiden.

Hoofdstuk 2, Hoffmanns leerlingen (1854–1865)

In de jaren 1854–65 studeerden in totaal acht ‘élèves’ bij J.J. Hoffmann in Leiden. Hoffmann kreeg de opdracht daartoe nadat was gebleken dat in Indië zelf niet voldoende kandidaten konden worden gevonden. Zij werden in groepjes van twee of drie op middelbare scholen in Leiden door Hoffmann geselecteerd en informeel getest, en ontvingen daarna een beurs van f50 per maand van het ministerie van Koloniën, maar zij werden niet als student ingeschreven aan de Leidse Universiteit. Hun studie werd groot op drie à vier jaren; zij leerden Chinese karakters lezen en schrijven, en gebruikten daarbij de Mandarijnse uitspraak. Hoffmann besteedde veel aandacht aan grammatica en had een voorkeur voor spreekwoorden als lesmateriaal. Aan het einde van hun opleiding lazen zij uit de werken van Confucius en Mencius, en daarnaast natuurhistorische werken.

Hoffmann stimuleerde zijn leerlingen om hun kennis te verbreden door aan de Universiteit colleges in de exacte wetenschappen ('natuurkunde') te volgen; enkel een taalstudie was volgens hem niet voldoende. Zodra Hoffmann vond dat enige élèves ver genoeg gevorderd waren, werden zij ter beschikking gesteld van de Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië om na studie in China aangesteld te worden als tolk in Indië. Aangezien men verwachtte in Indië tien tolken nodig te hebben, en er al twee élèves vanuit Batavia waren uitgezonden, werd Hoffmann na de opleiding van acht kwekelingen voorlopig van zijn taak ontheven.

Hoofdstuk 3, Studeren in China (1856–1867)

In de jaren 1856–67 studeerden de eerste tien sinologen in China, twee uit Batavia en acht leerlingen van Hoffmann. De studieduur in China was voor de eerste zes leerling-tolken ruim vier jaar, de latere vier bleven er slechts twee jaar, omdat men ervan uitging dat zij zich in Indië verder zouden kunnen bekwamen. Zij stonden onder toezicht van de Nederlandse Consul te Canton of de waarnemend Vice-Consul te Amoy, en kregen dagelijks vele uren individueel les van een Chinese leraar. Van hem leerden zij het Chinees in de uitspraak van een zuidelijk dialect, niet het Mandarijn. Daarnaast leerden zij veel door allerlei persoonlijke contacten, ervaringen en reizen. De twee kwekelingen uit Batavia begonnen met de studie in Kanton, maar verhuisden al spoedig naar het veiliger Macao. Zij leerden het Kantonees, dat gesproken zou worden in de Buitengewesten (gebieden buiten Java). De anderen begonnen in Amoy met Hokkien, het op Java meest gesproken dialect. In 1858 werd besloten, ondanks protesten van Hoffmann, geheel af te zien van de studie van het Mandarijn, omdat kennis daarvan voor Indië niet van belang zou zijn. Van 1859 tot 1864 leerden alle leerling-tolken twee dialecten om zowel op Java als in de Buitengewesten inzetbaar te zijn. Toen duidelijk werd dat in Indië nauwelijks Kantonees werd gesproken, werd dat in 1862 door het Hakka dialect vervangen. In 1860, na een roerige periode van oorlogen en opstanden in China, voltooiden de eerste twee tolken hun studie en werden in de Buitengewesten aangesteld.

Hoofdstuk 4, Bijdragen aan de natuurwetenschappen

Drie sinologen verzamelden tijdens hun studie in China in 1857–64 actief flora, fauna en mineralen, namelijk C.F.M. de Grijns, G. Schlegel en J.A. Buddingh. Hoffmann benadrukte altijd het belang van een brede kennis en die pasten zij hier toe. De Grijns verzamelde planten voor een

Engelse Consul/bioloog, en Schlegel en Buddingh dieren voor het Museum van Natuurlijke Historie in Leiden, waar Schlegels vader directeur was. Dit hoofdstuk beschrijft de manier van verzamelen, de verzamelde soorten en de problemen die zich daarbij konden voordoen. De Grijs en Schlegel ontdekten een aantal nieuwe soorten die naar hen zijn genoemd. Later verzamelde Buddingh in Indië ook voor 's Lands Plantentuin te Buitenzorg.

Hoofdstuk 5, De Grijs en het Verdrag van Tientsin (1863)

In 1863–4 trad C.F.M. de Grijs op als “Chineesch secretaris en tolk” van de Nederlandse gezant J. des Amorie van der Hoeven, die tegelijk “Consul in Kanton” was. Hij vervulde een onmisbare rol bij de totstandkoming van het eerste verdrag van vriendschap en handel tussen Nederland en China. Dit verdrag werd in 1863 in Tientsin ondertekend en de ratificaties werden in 1865 in Kanton uitgewisseld. Voor deze functie had De Grijs zich ook enigszins in het Mandarijn bekwaamd. De Nederlandse delegatie reisde met een oorlogsschip van Hong Kong via Shanghai naar Tientsin, waar zij ruim een maand verbleef. Door dit verdrag vestigden Nederland en China voor het eerst diplomatieke betrekkingen. Nederland kon dankzij de meest-begunstigde natie clause profiteren van de voordelen die andere landen al hadden bedongen. Enkele passages uit zijn brieven en dagboek, aangevuld met informatie uit Chinese bronnen, geven een beeld van de bijzondere taken van De Grijs tijdens dit gezantschap. Ook zijn bezoek aan Peking en de problemen bij de ratificatie komen aan bod.

Hoofdstuk 6, Chinese taalmeesters/schrijvers in Nederlands-Indië

Alle sinologen namen vanuit China een Chinese leermeester/schrijver mee naar Indië om hen te helpen bij hun verdere studie van het Chinees en om hun als schrijver (kopiist) en informant te dienen. Voor de tolken bleken deze leermeesters al spoedig onmisbare assistenten te zijn. In 1865 brachten alle tolken op verzoek verslag uit over de behoefte aan een leermeester, met vermelding van zijn werkzaamheden, zoals het ontcijferen van handschriften, het netjes overschrijven van Chinese vertalingen, en het verschaffen van inlichtingen over Chinese zaken. De levensloop van drie meesters wordt kort behandeld. Later namen sommige tolken ook leermeesters in Indië in dienst om het plaatselijk gesproken Chinese dialect te leren. In 1909 kreeg Borel als eerste toestemming om een leraar Mandarijn in te huren en een paar maanden in Peking te studeren.

Hoofdstuk 7, Chinees studeren in Batavia en China (1864–1877)

In de periode 1864–71 werd met veel moeite in Batavia een cursus voor de volgende generatie tolken opgezet. Volgens plan zouden na opleiding van de eerste tien tolken in China voortaan nieuwe élèves worden opgeleid door de tolken in Indië, bijgestaan door hun Chinese leermeester. De twee tolken in Batavia, G. Schlegel en M. von Faber, stelden hiervoor in 1864 een programma op. Toen later bekend werd dat de élèves via een vergelijkend examen moesten worden geselecteerd, stelden de tolken een examen voor naar het voorbeeld van deel A van het grootambtenaarsexamen voor Indische ambtenaren; dit examen kwam overeen met het HBS eindexamen, maar met de nadruk op de vier moderne talen en toevoeging van het vak boekhouden (1870). Het bleek echter dat er in Indië nog steeds te weinig geschikte kandidaten waren te vinden. Uiteindelijk zijn er slechts twee leerling-tolken in Batavia opgeleid (1871–5). Aangezien deze élèves van begin af aan het Hokkien dialect leerden, vond men, na maximaal vier jaar studie in Batavia, een verblijf van één jaar in China voor hen voldoende.

Hoofdstuk 8, Schlegel en zijn leerlingen in Leiden (1873–1878)

Na een verblijf van tien jaar in Batavia keerde Schlegel in 1872 met ziekteverlof naar Nederland terug. Vanwege het overlijden van drie tolken en het ziekteverlof van twee anderen, en het gebrek aan geschikte kandidaten in Batavia, stelde hij voor in Leiden een kweekschool voor Chinese tolken op te richten, en ook een hoogleraar te benoemen, namelijk hemzelf. Het eerste gelukte meteen en het tweede enkele jaren later ook: Schlegel werd in 1875 hoogleraar titulair en in 1877 werd hij benoemd op de eerste leerstoel Chinees, die in het kader van de nieuwe wet op het hoger onderwijs was ingesteld. Het oorspronkelijk voor Batavia ontwikkelde opleidingssysteem is daarna gedurende bijna veertig jaar met meer succes in Leiden toegepast. Na een vergelijkend examen werden steeds groepjes van drie leerlingen aangenomen. Zij kregen eveneens een beurs van f50 per maand, en voltooiden in ruim drie jaren hun studie. Zij werden nog niet als studenten aan de universiteit ingeschreven, maar namen wel actief deel aan het studentenleven. Schlegel onderwees hen van begin af aan de gesproken taal van Tsiangtsiu (Zhangzhou, bij Amoy), het op Java meest gesproken Hokkien-dialect, en begon pas na enkele maanden met het Chinese schrift, maar hij gaf geen grammatica. In de periode 1873–8 leidde Schlegel twee groepen van drie leerlingen op. Toen het duidelijk werd dat de Chinese tolken in Indië weinig te doen hadden, besloot de minister van Koloniën het aantal tolken geleidelijk terug te brengen tot vier. Daarom werd de opleiding in Leiden tijdelijk gestaakt; tussen 1878 en 1888 zijn geen nieuwe leerlingen aangenomen.

Hoofdstuk 9, Schlegels latere leerlingen (1888–1895)

In het midden van de jaren 1880 ontstond weer behoefte aan nieuwe tolken Chinees, vooral in Buitengewesten als Deli en Borneo. Hierover werd zelfs in de Tweede Kamer gedebatteerd, en ook over de vraag welk dialect zij moesten leren. In 1885 werd De Groot op zijn verzoek met een wetenschappelijke zending naar China gestuurd. Schlegel bouwde intussen de Chinese bibliotheek in Leiden op en had enige buitengewone leerlingen, zoals A. Lind en S.H. Schaank. In 1888–95 leidde hij weer twee groepen van drie leerlingen op. Door de dagboeken, brieven en publicaties van Borel (derde groep) is veel bekend over zijn studie en studentenleven. De leerlingen van de vierde groep werden voor het eerst als student in Leiden ingeschreven (1894). Bij de reorganisatie van 1896 werd de adviserende taak van de sinologen voorop gesteld, tolken en vertalen kwamen op de tweede plaats. De tolken kregen nu de titel “ambtenaar voor Chineesche zaken”. Aangezien het aantal ‘organieke’ plaatsen geleidelijk tot vijf zou worden teruggebracht, werd de opleiding in Leiden nu voor twaalf jaren gestaakt.

Hoofdstuk 10, Schlegels leerlingen in China (1877–1880 en 1892–1898)

De vier groepen van Schlegels leerlingen studeerden in de perioden 1877–80 en 1892–8 in China. Zij verbleven vooral in Amoy en stonden onder toezicht van de Nederlandse Consul, meestal een Duitse zakenman. In de jaren 1870 studeerden sommigen ook enige tijd in het binnenland in Zhangzhou. Dankzij het dagboek van Van der Spek is er veel bekend over de tweede groep (1879–80). Eén jaar studie in China was eigenlijk te kort, en vanaf 1893 werd de studieduur van de derde groep verlengd tot twee jaar. Over de studie van deze groep is veel bekend door Borels dagboeken, brieven en publicaties (1892–4). De vierde groep (1896–8) stond onder toezicht van de nieuwe Consul Generaal in Hong Kong en leerde naast Hokkien in Amoy ook het Hoklo dialect in Chaochow (Teochow) en het Hakka dialect in Kia Ying Chow (Meixian). Een verzoek van een leerling om in Peking Mandarijn te mogen studeren werd afgewezen. Ook dit was weer een roerige periode van oorlogen en Westerse inmenging in China, die van invloed was op hun studieverblijf.

Hoofdstuk 11, De samenstelling van woordenboeken

De Nederlandse sinologen publiceerden in totaal drie Chinese woordenboeken. Voor de eerste twee was Hoffmann was in twee opzichten een voorbeeld. Hij werkte zijn hele leven aan een Japans–Nederlands woor-

denboek, waarvan postuum drie afleveringen zijn verschenen. Bovendien maakte hij voor zijn jonge leerlingen een losbladig, manuscript Chinees–Nederlands woordenboek, dat zij moesten overschrijven. Na aankomst in China gingen zijn eerste leerlingen ook Hokkien woordenboeken samenstellen. Die taak werd bemoeilijkt door het grote verschil tussen geschreven en gesproken taal. Ook kon de gesproken taal niet altijd goed met de bestaande karakters geschreven worden. J.J.C. Francken maakte een Chinees–Nederlands woordenboek van de gesproken taal van Amoy (en Tsiangtsiu/Zhangzhou), dat bijna twintig jaar later in Batavia is verschenen; helaas was het toen al achterhaald door het veel betere Amoy–Engelse woordenboek van Douglas, dat echter geen Chinese karakters bevat. Schlegel stelde een Nederlands–Chinees woordenboek van de schrijftaal samen, met Tsiangtsiu uitspraak, dat bestemd was als hulp bij het maken van vertalingen uit het Nederlands. Het verscheen in 1882–91 in Leiden in vier grote delen met in totaal meer dan 5.000 pagina's; dit woordenboek bleek echter nogal wijldloepig en niet altijd praktisch. Bovendien was het destijds controversieel vanwege de vele voorbeelden van 'bordeelentaal' die erin voorkwamen. De Nederlandse gezant in Peking, J.H. Ferguson, weigerde het mede daarom aan de Chinese keizer aan te bieden, maar toen Li Hongzhang in 1896 Nederland bezocht, nam deze het wel in ontvangst en verleende Schlegel later zelfs een onderscheiding. Vooral vanwege de veranderingen in de Chinese taal was ook dit woordenboek al spoedig verouderd. Toch zijn beide woordenboeken monumenten in de Nederlandse sinologie. Tenslotte stelde P.A. van de Stadt in 1912 een Hakka woordenboek samen, met veel praktische en levendige woorden en uitdrukkingen uit Banka en Billiton.

Hoofdstuk 12, De werkkring als tolken en vertalers

De 'tolken voor de Chinese taal' waren in de eerste plaats bestemd voor werk als tolk en vertaler. Hoewel de instructie van 1863 de mogelijkheid bood om de tolken ook als adviseur te laten optreden, werd daarvan weinig gebruik gemaakt. Zelfs als tolk werden zij al spoedig minder gevraagd, omdat de meeste Chinezen op Java als voldoende Maleis kenden en indien nodig plaatselijke Chinese tolken het werk evengoed konden doen. 'Tolk' werd niet meer dan een formele aanduiding. Als vertaler hadden de Nederlandse 'tolken voor de Chinese taal' in Batavia wel veel werk vanwege de vertaling van ordonnantiën en keuren naar het Chinees. Daarbij kregen zij in min of meerdere mate hulp van hun Chinese schrijvers. Deze vertalingen werden vanaf 1862 vaak gedrukt bij de Chinese afdeling van de Landsdrukkerij. Het was niet eenvoudig deze juridische teksten in het Chinees te vertalen, niet alleen vanwege de moeilijke in-

houd, maar vooral ook door het ontbreken van overeenkomstige Chinese juridische terminologie. Een aantal passages uit vertalingen wordt hier geanalyseerd. De sinologen waren innovatief door hun standaard vertalingen van Nederlandse namen van ambten en instanties, in plaats van de tot dusver onder Chinezen gebruikelijke transcripties van de klanken; de invloed van hun standaard vertalingen was echter beperkt. Verder vertaalden zij vooral Chinese boekhoudingen of maakten extracten ervan die nodig waren bij de afhandeling van faillissementen en nalatenschappen. Afgezien hiervan konden zij hun met veel moeite verworven vaardigheid in het vertalen weinig toepassen. Tegen vaste tarieven mochten zij ook particuliere tolk- en vertaaldiensten verrichten, maar dat leidde enerzijds tot naijver onder andere ambtenaren, anderzijds waren de voorgeschreven tarieven zo hoog dat zij er in de praktijk weinig profijt van hebben gehad.

Hoofdstuk 13, De adviserende taken van de tolken

De tolken hadden ook adviserende taken, die nog belangrijker werden toen zij vanaf 1896 de titel van 'ambtenaar voor Chinese zaken' kregen. Vanaf 1866 hadden zij in vijf grote plaatsen een adviserende taak als buitengewoon lid van de Weeskamer. Hier konden zij belangrijk werk doen bij de afhandeling van Chinese failliete boedels en nalatenschappen. Daar zij geen bestuurlijke functie bekleedden—de Chinezen werden immers bestuurd door hun eigen hoofden, de Chinese officieren—werd hun vrijwel nooit om advies gevraagd door het gewestelijk bestuur (Resident) en zelden door het Gouvernement (Directeur van Justitie). Zij werden steeds beschouwd als slechts 'tolken', hoewel zij die functie zelden vervulden, of als 'dwarskijkers' (spionnen), die zoveel mogelijk buiten Chinese zaken moesten worden gehouden. Na Albrechts nota over de werkkring van de tolken (1878), waarin hij stelde dat de functie in de meeste plaatsen een sinecure was, besloot de minister van Koloniën het aantal tolken geleidelijk te reduceren tot vier. Dankzij Schlegels opleiding waren er inmiddels zoveel tolken opgeleid, dat in 1881–3 twaalf tolken in functie waren, het grootste aantal ooit. Door hun slecht omschreven, zwakke positie in de ambtenarij konden zij, ondanks hun kennis van de Chinese taal en cultuur, en hun Europese achtergrond, niet concurreren met de rijke, machtige, maar vaak weinig ontwikkelde Chinese officieren. Alleen de rechtbanken vroegen hun af en toe om als deskundige een rapport uit te brengen over Chinees burgerlijk recht. Zij moesten daartoe uit het Chinese wetboek van strafrecht, eventueel aangevuld met de Chinese klassieken, de regels van het burgerlijke recht destilleren, aangezien het Chinese burgerlijk recht niet gecodificeerd was. Geleidelijk werd duidelijk dat in Indië deels een ander recht gold dan in China, een Indisch-Chinees gewoonterecht dat evenmin

gecodeerd was. Voor de Chinezen was de gedeeltelijke toepassing van Europees recht (op grond van de verordening van 1855 no. 79) een zegen vanwege de deels gelijke behandeling met Europeanen, maar ook vaak een bron van onzekerheid en onrecht. Een controversiële kwestie gedurende deze gehele periode was de juiste uitvoering van de Chinese eed. Er vonden meerdere debatten tussen de tolken hierover plaats.

Hoofdstuk 14, Studies en zendingen

Van groot belang waren de studies, publicaties en wetenschappelijke en andere zendingen van de sinologen. De tolken/ambtenaren voor Chinese zaken konden hun mening en kennis vooral kwijt in hun publicaties, variërend van krantenartikelen tot wetenschappelijke verhandelingen. Een belangrijk onderwerp van studie waren de gevreesde Chinese geheime genootschappen. Schlegel en De Groot publiceerden hierover klassieke studies, en toonden sympathie voor de onderdrukte Chinezen die zich uit zelfbehoud bij elkaar aansloten, maar andere tolken wezen juist op de gevaarlijke kanten van deze genootschappen. Enkele tolken werden voor een studieverblijf naar China uitgezonden. Daarbij kregen zij als bijzondere taak de bevordering van de rechtstreekse emigratie van koelies uit China naar Indië. Hiervoor hebben vooral De Groot en Hoetink zich verdienstelijk gemaakt. Na 1900 waren ambtenaren voor Chinese zaken ook actief als arbeidsinspecteur en begeleider van remigrerende koelies.

Hoofdstuk 15, De reorganisatie van 1896

Bij de reorganisatie van 1896 kregen de sinologen de titel van 'ambtenaar voor Chinese zaken' in plaats van 'tolk'. In het nieuwe reglement werd hun adviserende taak benadrukt, maar in de praktijk werden zij toch vaak nog als tolk beschouwd. Al vanaf het begin hadden sommigen geboden kansen aangegrepen om andere functies in het bestuur te vervullen, vooral in de Buitengewesten. Zo konden zij zich nuttig maken en (onbedoeld) een overstap naar een andere betrekking voorbereiden. Ruim een derde van de sinologen is overgegaan naar een andere werkkring in Indië of Nederland, waarbij velen hoge posities bereikten.

Nawoord

Vanwege de vele onvolkomenheden van het systeem werden in 1916 alle (vier) ambtenaren voor Chinese zaken samengebracht in de Dienst voor

Chinese Zaken te Batavia. Kort daarna werd ook de opleiding in Nederland grondig gewijzigd en meer op China gericht. Het studieprogramma in Leiden omvatte nu in de eerste plaats het Mandarijn, en daarnaast Hokkien. De Dienst voor Chinese zaken in Batavia heette vanaf 1935 Dienst der Oost-Aziatische Zaken en kreeg vooral een inlichtingenfunctie. In 1942 werd door de Japanse inval in Indië de functie van ambtenaar voor Chinese zaken feitelijk opgeheven. De laatste Nederlandse sinoloog verliet Indonesië in 1954.

Conclusie

Door de beantwoording van de in de inleiding gestelde onderzoeksvragen geeft de conclusie nog een thematische samenvatting van de inhoud van het proefschrift.

Deze monografie bevat bijna twintig bijlagen. De persoonlijke achtergronden en details van individuele carrières zijn beschreven in de 26 korte biografieën in Appendix A. Verder zijn er tabellen, overzichten en lijsten, en de Nederlandse tekst van drie belangrijke ordonnantiën. Tevens zijn kaarten van Zuid-China en Nederlands-Indië, een grafiek, 45 illustraties en een algemene bibliografie opgenomen.